

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXXI (2024).
Книжка / Issue 1

DOI: 10.54664/PAGD6203

МИСИОНЕРСКАТА ДЕЙНОСТ НА ФРАНЦИСКАНЦИТЕ В АЗИЯ ПРЕЗ 40-ТЕ ГОДИНИ НА XIII В.¹

Белослава ВЪЧКОВСКА*

MISSIONARY ACTIVITIES OF THE FRANCISCANS IN ASIA IN THE 1240s

Beloslava VACHKOVSKA

Abstract: *In the first half of the 13th century, the character of the Franciscan mission underwent a change. While the first Franciscans embarked on missionary journeys driven by the longing for martyrdom, the friars who set out from 1225 onwards were authorized by the Pope and went to take over the religious care of Christian minorities and to convert non-believers. With the Mongol invasion of Europe in 1241, the opportunity arose to cover new missionary areas. Franciscan friar John of Plano Carpini's travel account contributes to a more rational view of the unknown Asian people. This article attempts to show, through the example of Carpini's travelogue, that by the mid-13th century, the missionary activities of the Franciscans had not completely lost its distinctiveness and ideals despite being instrumentalized by the Apostolic See.*

Keywords: *Franciscan order; Franciscan missionary activities; Mongol Empire; John of Plano Carpini.*

Добре известно е, че още от основаването си Францисканският орден играе много важна роля в историята на средновековна Европа, особено с оглед на папската политика за разпространение на католицизма. Сред земите, в които миноритите разгръщат своята проповедническа и мисионерска дейност през XIII и XIV в. е и Българското царство, поради което изследването на въпроси, свързани с развитието на ордена, е от съществено значение и за българската история. Ролята на ордена е засягана неведнъж в досегашните изследвания, което свидетелства за интереса на българската медиевистика към тази проблематика [вж. **Дујчев, I.** 1965; **Ваташки, P.** 1998; **Николов, А.** 2006; **Гюзелев, В.** 2013, с. 191–196; **Николов, А.** 2016, с. 159–171].

Настоящата статия е посветена на пътуването до двора на монголския владетел, което папа Инокентий IV (1243–1254) възлага на францисканеца Джовани Плато Карпини (1182–1252) през 1245 г. с цел за да събере информация за непознатия монголски народ, заплашващ да наруши трайно реда в християнския свят. За разлика от първите францискански мисионери, които поемат на път водени от копнежа по мъченичество, Карпини е упълномощен и изпратен

***Белослава Въчковска** – докторант, Катедра „История на България“ – Софийски университет „Св. Климент Охридски“; България; @b.vachkovska@uni-sofia.bg

¹ Настоящата статия се базира на магистърска теза на тема „Проповедническата дейност на францисканците в контекста на свалянето на император Фридрих II“, защитена през 2020 г. в Мюнхенския университет „Лудвиг–Максимилиан“.

от папата. Тази промяна в характера на францисканската мисия се дължи на трансформацията на братството от светска общност в клерикален орден на свещеници, все по-тясно обвързан с Апостолическия престол.² Тук ще бъдат разгледани въпросите: как се развива францисканската мисия през първата половина на XIII в., какви мерки предприема папата срещу монголската опасност и какво е значението на пътуването на Карпини. Чрез примера на пътеписа, който той съставя, ще бъде направен опит да се проследи какво от първоначалните мисионерски идеали и средства на францисканците се запазва до средата на XIII в.³

През 1209 г. Франциск от Асизи (1182–1226) изпраща първите братя в четирите края на света, за да проповядват мир и покаяние по примера на апостолите. Макар те да не успяват да напуснат района на Италия, тази инициатива показва, че мисионерската проповед има универсален характер и от самото начало представлява важна част от францисканския идеал за живот в подражание на Христос [Van der Vat, O. 1934, S. 3; Elm, K. 1979, S. 73–75]. За първите минорити пастирските грижи за вярващите и приобщаването на другояверци към Римската църква не са взаимно изключващи се, а взаимносвързани форми на мисионерска дейност [Elm, K. 1979, S. 72–73; Daniel, R. 1975, p. 38]. Проповядването сред езичниците е пространствено разширение на проповедта в родната им Италия, за което свидетелства фактът, че в изворите не се среща отделно понятие за мисия в чуждестранни региони [Elm, K. 1979, S. 76–77].

Първият францисканец, който се отправя на Изток, за да проповядва сред сарацините, е самият Франциск. Според разказа на Тома от Челано, мисионерското пътуване до Сирия, което той предприема през 1212 г., се проваля в Далмация заради буря [Tommaso da Celano. 1880, p. 92]. Злополучен изход има и вторият му опит през следващата година да стигне до Мароко. И двете пътувания са предприети спонтанно и без предварителна организация. Възможността да понесе мъченическа смърт и желанието да проповядва Божието слово сред неверниците са най-важните мотиви, които го подтикват да тръгне на път [вж. Van der Vat, O. 1934, S. 39–40; Berg, D. 1985, S. 61; Müller, A. 2002, S. 69].

Следващото засвидетелствано в изворите мисионерско начинание е отпътуването на брат Егидий и неговите спътници към Тунис. Известно е и едно пътуване до Мароко, което шестима минорити предприемат вероятно след капитула на Петдесетница през 1219 г. В Северна Африка те намират мъченическата си смърт [Müller, A. 2002, S. 102–107]. Третият опит на Франциск да достигне Ориента е увенчан с успех и през 1219 г. той се среща със султан Ал-Камил (1218–1238) в Дамиета. До 1225 г. няма данни за други мисии, тъй като основната задача на ордена в този период е да затвърди присъствието си в Западна Европа и в Светата земя [Müller, A. 2002, S. 108].

Тази първа фаза от развитието на францисканската мисия и първоначалните апостолски идеали на Франциск са отразени в Правилото, непотвърдено с була (*Regula non bullata* от 1221 г.). Според разпоредбите в шестнадесета глава, братята, които искат да отидат сред сарацините и сред други невернически народи, се нуждаят от разрешението на своя провинциален министър [Fontes Franciscani, 1995, p. 198–199]. В текста не се споменават специални качества, които мисионерите трябва да притежават, нито се предвижда сериозна проверка за получаване на разрешението – ако покажат, че са подходящи, братята следва да го получат

² Още приживе на Франциск братството постепенно прераства в орден на свещеници. Този процес се дължи както на външни, така и на вътрешни фактори. От една страна е църквата, която вижда в ордена средство за подобряване на пастирските грижи и борба с ересите, а от друга е нарастващият брой образовани свещеници в братството, които са готови да поемат задачи, съответстващи на тяхното образование [за процеса на клерикализация вж. основополагащия труд на Landini, L. 1968].

³ Францисканската мисионерска дейност сред езичниците и нейното инструментализиране от страна на Апостолическия престол отдавна са предмет на изследване в историческата наука [Van der Vat, O. 1934; Daniel, R. 1975; Elm, K. 1979; Berg, D. 1985; Müller, A. 2002; Roest, B. 2004; Daniel, R. 2011]. Повечето изследвания се фокусират върху мисионерската дейност сред сарацините, докато проучванията, посветени на азиатската мисия, разглеждат предимно образа на монголите в Западна Европа [вж. например Bezzola, G. A. 1974; Klopprogge, A. 1993; Münkler, M. 2000].

без възражение. Що се отнася до мисионерските методи – в чужда културна среда от францисканците се изисква смирено поведение и въздействие над другите предимно чрез личен пример. Проповядването с помощта на словото има второстепенна роля [вж. **Van der Vat, O.** 1934, S. 17; **Daniel, R.** 2011, p. 243].

Във втората част на главата са включени евангелски цитати, които подчертават възможността за спасение на душата чрез жертвоготовност и мъченичество [**Müller, A.** 2002, S. 121]. Именно копнежът по мъченичество е основният мотив, който според изворите подтиква първите минорити да се отправят отвъд границите на християнския свят. За Франциск мисионерската дейност е преди всичко възможност да последва Христос по пътя на страданието и смъртта [**Van der Vat, O.** 1934, S. 6–8]. Свидетелства за това могат да бъдат открити и в агиографските източници: Тома от Челано [**Tommaso da Celano.** 1880, p. 92] и Юлиан от Шпайер [**Francis of Assisi, Early Documents,** vol. I, p. 394] разказват в животоописанията на Франциск, че през 1212 г. той е подбуден да поеме към Сирия от желанието да изстрада мъченическа смърт.

Правилото, непотвърдено с була, оставя много важни въпроси, свързани с мисията, незасегнати, което показва, че апостолската дейност сред езичниците в този период, макар да е важна, не е водещата задача на ордена и все още не представлява организирано начинание. Франциск я вижда като средство за собствено усъвършенстване и иска последователите му да последват неговия пример по собствена воля [**Van der Vat, O.** 1934, S. 19–21]. Първите пътувания са предприети без намесата на папата от смирени францискански монаси, които чрез проповед и примера на достоен евангелски живот искат да покажат на неверниците пътя към покаяние и кръщение [**Berg, D.** 1985, S. 61–62]. Значението на тези мисионерски опити не се крие в броя на новоприобщените към християнската вяра, а в това, че първите францисканци, чрез своята жертвоготовност и стремеж да достигнат до всички с проповедите си, определят нормите за бъдещата мисионерска дейност на ордена [**Elm, K.** 1979, S. 102–103].

В следващите години братството претърпява важни промени, които го превръщат в клерикален орден на образовани духовници. Тази трансформация се отразява и на характера на францисканската мисия. Характерно за пътуванията в Ориента, предприети от 1225 г. насетне, е, че обикновените францискански проповедници, които искат да последват Христос по пътя на страданието, са заменени от свещеници, изпратени от папата с цел разпространение на вярата и осигуряване на пастирски грижи за християнските малцинства в земите на неверниците [вж. **Van der Vat, O.** 1934, S. 27–28; **Müller, A.** 2002, S. 108–109]. Копнежът за мъченичество, който за Франциск и неговите първи сподвижници е движещата сила на мисията, все по-ясно отстъпва място на задължението за разпространение на християнството.

В Правилото, потвърдено с була (*Regula bullata* от 1223 г.), главата, посветена на мисионерската дейност, е съкратена и изместена на последно място, а библейските цитати, в които мотивът за мъченичеството е силно изразен, са премахнати. Разпоредбата, според която братята се нуждаят от позволенията на своя провинциален министър, за да пътуват сред сарацините и други невернически народи, е запазена. Акцентът обаче е преместен от задължението на министъра да изпрати без възражение всеки годен за това брат върху пригодността на кандидатите [**Fontes Franciscani,** 1995, p. 180–181]. По-голямото значение, което изпитът придобива, свидетелства, че от мисионерите вече се очаква да притежават определени проповеднически качества, макар да не са изброени конкретни такива [вж. **Müller, M.** 2002, S. 123; **Roest, B.** 2004, p. 147].

Църквата се намесва за първи път в мисионерската дейност на ордена през 1225 г., когато папа Хонорий III (1216–1227) поверява на миноритите мисия в Мароко. С була от 7 октомври 1225 г. на францисканците и доминиканците е разрешено да проповядват Божието слово в кралството на Алмохадите, да се посветят на грижата за християните там и на обръщането на неверниците [**Bullarium Franciscanum...**, vol. I, № 23, p. 24]. За целта те получават широки свещенически привилегии, които им позволяват да извършват светите тайнства, да изповядват

и да кръщават мюсюлмани в мисионерските райони.⁴ През следващите години обръщането на неверниците отстъпва на заден план за сметка на пастирските грижи за християнските малцинства в Мароко [Roest, B. 2004, p. 145–146].

От 30-те години на XIII в. мендикантите пътуват като папски легати до Северна Африка и Азия. През 1233 г. те са изпратени от Григорий IX (1227–1241) при владетелите на Дамаск, Икония, Алепо, Мароко, Багдад, Грузия и Никея с писма, които призовават за приобщаване към Римската църква. През 1235 г., по повод заминаването на един доминикански монах при сарацините, папата издава булата „Тъй като е единадесетият час“, преиздавана многократно през следващите десетилетия. От 1239 г. насетне булата е адресирана и до францисканците [Bullarium Franciscanum..., vol. I, № 296, p. 269–270. Вж. Muldoon, J. 1979, p. 36–37; Hautala, R. 2020, p. 40–41]⁵. Документът съдържа списък на народите, до които трябва да достигнат францисканските монаси, като освен сарацините са изброени и народите от Близкия изток и схизматиците от Югоизточна Европа.

С изпращането на мендикантите като папски легати и снабдяването им със свещенически привилегии, мъченичеството – решаващият мотив за мисията сред езичниците приживе на Франциск – спира да играе първостепенна роля. Инструментализирането на ордена от страна на папството обаче не означава, че първоначалните мисионерски методи и идеали на основателя са напълно загърбени. Подобно на първите мисионери, през следващите десетилетия все още има братя, които решават да се отправят към чужди земи, водени от копнежа по мъченическа смърт. Сред тях са Ардизио от Кореди, който през 1230 г. пътува до Сирия и покръства много сарацини благодарение на убедителната си проповед [Van der Vat, O. 1934, S. 186–187; Müller, A. 2002, S. 113], и Ричард, един от първите минорити в Англия и провинциален министър на Ирландия, който успява да достигне своя „щастлив край“ („*felici fine*“) в Сирия [Thomas de Eccleston. 1951, p. 4; Вж. Müller, A. 2002, S. 113]. Въздействието чрез личен пример, което Правилото, непотвърдено с була, определя като главен начин за проповядване, може да се проследи въпреки промените в ордена. Влиянието, което братята могат да окажат върху неверниците чрез начина си на живот, е осъзнато от папата и техните францискански добродетели често са изтъквани в мисионерските були [Van der Vat, O. 1934, S. 28–29].

Що се отнася до резултатите, един поглед към мисионерската дейност на францисканците до средата на XIII в. показва, че опитите за приобщаване на сарацините към християнството не постигат големи успехи. Ролята на миноритите в мюсюлманските територии през този период остава предимно в сферата на пастирските грижи за християнските малцинства. В следващите десетилетия мисията запазва значението си на важен съставен елемент от францисканския начин на живот чрез намиране на нови сфери на апостолска дейност [Müller, A. 2002, S. 281–282]. Възможност да бъдат обхванати нови мисионерски райони възниква през 1241–1242 г. с инвазията на монголите в Централна Европа.

Щурмът на непознатия народ от азиатските степи и страхът от него са приети от съвременниците, включително и от мендикантите, като знак за приближаващия Апокалипсис. Монголите спадат към конните номади, които от древни времена влизат в конфликти с уседналите европейски народи. Един от вождовете на монголската племенна конфедерация, Темучин, успява да консолидира враждуващите племена и да подчини татарите. През 1206 г. на свикания висш съвет (курултай) той е издигнат за каган под името Чингис хан. През 1211 започва война със севернокитайската държава Цзин, която е разгромена и принудена да плаща данък, а през 1219 г. е предприето настъпление срещу Хорезм. Войната с династията Цзин приключва през

⁴ За извършването на тези дейности е необходим духовен сан. През 1226 г. Хонорий III възлага на епископа на Толедо да ръкоположи мендикантите за епископи – практика, която продължава да се извършва в мисионерските райони през следващите години [за противоречието между идеалите на мендикантите и заемането на висши църковни длъжности вж. Müller, A. 2002, S. 158–163].

⁵ Булата е преиздадена отново на 21/22 март 1245 г. от папа Инокентий IV с повече детайли относно задачите и правомощията на мисионерите [Bullarium Franciscanum..., vol. I, № 80, p. 360–361. Превод в: ЛИБИ, IV, с. 84–88].

1234 г. при наследника на Чингис хан – Угедей (1229–1241), който завладява Северен Китай и предприема курс за покоряване на Източна Европа [Brauer, M. 2016, p. 71–73; Павлов, П., Владимиров, Г. 2021, с. 36–37. За историята на Монголската империя вж. също [Spuler, B. 1955; Jackson, P. 2018, p. 36–43].

Когато по време на Петия кръстоносен поход (1217–1221) до лагера на кръстоносците в Дамietta за първи път достига информация за настъплението на монголите, те погрешно тълкуват тяхното проникване в Средна Азия като дело на християнска армия, която под предводителството на Давид – потомък на легендарния презвитер Йоан – идва на помощ срещу сарацините. Едновременно с това слухове за военната мощ на монголите проникват в Европа и от североизток през Унгарското кралство – по тази линия се разпространява по-различна представата за тях като съюзници на Антихриста преди приближаващия край на света [Николов, А. 2006, с. 313–318; За европейския поглед върху монголите и промяната в представата за тях вж. също Хаутала, Р. 2015, 6–53]. Този противоречив първоначален образ на монголите може да бъде разбран с оглед на географските познания за Азия, за която към този момент има само бегли представи, повлияни от произведенията на античните автори и изпълнени с анахронизми. В основата на двойствения образ на монголите е вярването, че Азия е разделена от Кавказ на богата южна половина и северна част, населена с диви, нечисти народи [Klopprogge, A. 1997, S. 82–84; Jackson, P. 2001, p. 348].

С инвазията в Централна Европа през 1241 г. настъпва период на паника сред западно-европейците. Разгромът на обединените християнски сили в битката при Легница на 9 април 1241 г. и поражението на унгарския крал Бела IV (1235–1270) при р. Шайо на 11 април ясно показват, че не само Източна Европа, а целият християнски свят е в опасност [Münkler, M. 2000, S. 23–24]. Повечето хронисти от този момент насетне описват монголите като Божие наказание за греховете на човечеството и ги отъждествяват с измаилтяните, Гог и Магог и дивите народи на Севера, затворени от Александър Велики зад Каспийските врати [Klopprogge, A. 1997, S. 95–99; Николов, А. 2006, с. 319–321, 323–324. Повече за тези топоси вж. в Степанов, Ц. 2016, с. 140–143]. Апокалиптичните представи се отразяват и в промяната на значението на името „татари“, което от 30-те години се използва на Запад и се свързва с Тартарос (Τάρταρος) – подземния свят в гръцката митология [Münkler, M. 2000, S. 24; Николов, А. 2006, с. 325; Brauer, M. 2016, p. 74; Павлов, П., Владимиров, Г. 2021, с. 30].

Есхатологичният образ на монголите доминира в много хроники от периода. Съществуват обаче и изворови свидетелства, главно от средите на Римската курия, които не следват тези модели на тълкуване, а представят по-рационална картина [Klopprogge, A. 1997, S. 187–193; Николов, А. 2006, с. 321–323]. Голяма заслуга за създаването на обективна представа има папа Инокентий IV, който през 1245 г. свиква събор в Лион с цел да бъде разгледано цялостното състояние на Римската църква. Монголската експанзия е една от основните теми, които се обсъждат на събора, редом с борбата със сарацините, унията с Константинопол, вътрешноцърковните реформи и враждебното поведение на император Фридрих II Хоенщауфен (1212–1250) към Апостолическия престол [De Rachewiltz, I. 1971, p. 84–85; Bezzola, G. A. 1974, S. 110–112; Jackson, P. 2018, 92–93].

За да се възпре ново монголско нашествие, шестнадесети декрет от решенията на събора предвижда укрепването на пътищата и подстъпите към християнските земи и разпорежда всяка информация за настъпление да се предава незабавно на Курията [Sacrorum conciliorum..., vol. XXIII, p. 627–628]. Сред предприетите мерки срещу татарската опасност е и изпращането на мендикантите в Азия през пролетта на 1245 г. с цел разузнаване и установяване на контакт. Те трябва да достигнат Азия по два различни маршрута. Доминиканците Асцелин от Кремона и Андреас от Лонжюмо са изпратени през Светите земи [за тяхното пътуване вж. Bezzola, G. A. 1974, S. 123–124], а францисканците Джовани Платано Карпини и Лаврентий от Португалия⁶

⁶ Йоханес Фрид изказва предположение, че Лаврентий от Португалия поема към Азия през Източна Европа, като по пътя преминава през българските земи и предава на цар Коломан I Асен (1241–1246) писмо от папата [вж. Fried, J. 1986, S. 303, n. 65; Münkler, M. 2000, S. 26, n. 32]. Текстът на пис-

трябва да преминат през Източна Европа. От докладите на мендикантите се оформя нов образ на монголите, характеризиращ се с висока степен на рационалност в описанията.

Към момента на свикване на събора монасите от двата ордена вече са на път. В Лион папата търси единствено подкрепа за тази своя инициатива. За убеждаването на църковния клир в правотата на неговите действия вероятно са допринесли коментарите на един „руски архиепископ“ на име Петър, който дава информация по най-важните теми, засягащи монголите (религия, бит и др.).⁷ Много от отговорите на архиепископ Петър следват традиционните модели на апокалиптично тълкуване [Klopprogge, A. 1993, S. 175–176; Jackson, P. 2016, 68–70]. Въпреки това с някои от предоставените сведения, свързани например с нравите и законите на монголите, той добавя нови щрихи към техния образ, които излизат извън рамките на наложените стереотипи и могат да оправдаят иницираната от папата мисия [вж. Bezzola, A. 1974, S. 116–117; Николов, А. 2006, с. 325–326; Jackson, P. 2018, 92].

Основният мотив за изпращането на мендикантите в Азия, който изрично се споменава в изворите, е събирането на информация за загадъчния народ с цел по-добра организация на отбраната [така описва целта на пътуването и самият Карпини, вж. Giovanni di Pian di Carpine. 1989, p. 228]. За да бъдат осъществени контакти на институционално ниво, е необходимо легатите първо да придобият знания за монголите [Münkler, M. 2000, S. 30]. В изворите обаче има податки, че папата възлага надежди за успешна мисионерска дейност, които не бива да бъдат пренебрегвани.⁸ Това, че християнизацията играе съществена роля в намеренията на понтифекса, става ясно от въпросите, отправени към архиепископ Петър, сред които този за вярата на монголите е на второ място. Призиви за покръстване има и в двете запазени папски писма, които францисканците носят със себе си. В първото придружаващо писмо от 5 март 1245 г., вероятно предназначено за Лаврентий от Португалия, Инокентий IV призовава хана да приеме християнската вяра и да се отнася добре с изпратените при него францискански монаси [Lupprian, K.-E. 1981, № 20, S. 141–145].⁹ Именно надеждата за обръщане на монголския владетел вероятно изиграва главна роля при избора на миноритите за легати – благодарение на своя примерен живот и на доброто познаване на Светото писание, те имат потенциала да окажат голямо въздействие върху хана и неговите приближени [вж. Muldoon, J. 1979, p. 42–43].

Второто писмо от 13 март 1245 г., което Карпини носи със себе си, има различно съдържание [Lupprian, K.-E. 1981, № 21, S. 146–149]¹⁰. След обяснение на естествения ред в света, който татарите са нарушили с военната си експанзия, папата ги увещава да се смирят, за да избегнат Божиите наказания. Този призив съдържа имплицитно насърчение да приемат християнската вяра. В края на писмото, Инокентий IV изисква информация за причините, провокирали нашествието в Европа, и за бъдещите им намерения [вж. Münkler, M. 2000, S. 28–30]. Възможно обяснение за разликата между двете писма е, че първоначално те не са адресирани до един и същ получател – докато първото писмо е предназначено за владетеля на татарите в Близкия изток, разглеждан като потенциален съюзник на християните срещу сарацините,

мото до цар Коломан вж. в [Vetera Monumenta..., vol. I, № 365, p. 196–197; ЛИБИ, IV, с. 89–92]. За пътуването на Лаврентий обаче няма сигурни сведения, което води повечето изследователи до заключението, че той изобщо не тръгва на път [Phillips, K. 2014, p. 29].

⁷ Повече информация за т. нар. в изворите „архиепископ Петър“ вж. у [Bezzola, G. A. 1974, S. 113–118; Klopprogge, A. 1993, S. 174–176; Jackson, P. 2016]. За неговия произход не е известно почти нищо. Самоличността му е била обект на различни тълкувания, днес обаче въпросът се смята за изяснен и в съвременната историография е приета тезата, че става дума за Петър, епископа на Белгород, близо до Киев [Ruotsala, A. 2001, p. 153–155; Jackson, P. 2016, p. 68; Maiorov, A. 2020, p. 23].

⁸ П. Джаксън защитава мнението, че мисията на Карпини има изцяло дипломатически характер. Според него пратеничествата до земите на монголите са само част от мащабната политика на папата за приобщаване на източните народи към Римската църква [Jackson, P. 2018, p. 97–98, 297].

⁹ Превод на една част от писмото е поместен в [ЛИБИ, IV, с. 83–84].

¹⁰ Превод на част от писмото е поместен в [ЛИБИ, IV, с. 88–89].

второто трябва да бъде връчено на татарите в Южна Русия, на които заради набезите им в Централна и Източна Европа се гледа в различна светлина [Bezzola, G. A. 1974, S. 119].¹¹

Когато поема на път към страната на монголите, Джовани Плато Карпини е около 60-годишен и има зад гърба си богата мисионерска и дипломатическа дейност. Роден в Умбрия, той е един от първите сподвижници на Франциск и допринася значително за разширяването на ордена в Бохемия, Полша и Унгария. През 1228 г. е избран за провинциален министър на Тевтония, а от 1232 до 1239 г. заема поста провинциален министър на Саксония [Bezzola, G. A. 1974, S. 120; Camps, A. 2000, p. 175–176]. Дейността му в последвалия период до 1245 г. е неизвестна. Следващите сведения за него в изворите са от 1245 г., когато заради богатия опит, който има, е избран от папата за ръководител на францисканската мисия в Азия.

На 16 април 1245 г. Карпини напуска папския двор в Лион. Като преводач по време на пътуването го придружава Бенедикт Полски. Маршрутът през Прага, Вроцлав, Краков и Киев и контактите по пътя позволяват на легатите да съберат информация за монголите и да се подготвят за срещата с тях. Година по-късно, в началото на април 1246 г., те достигат лагера на Бату на р. Волга, откъдето са изпратени в лагера на Гуюк (1246–1248) в Сира Орду. След като стават свидетели на издигането на Гуюк за велик хан, получават аудиенция при него.¹² Снабдени с писмо-отговор, в което папата и западноевропейските владетели са призовани да се подчинят на великия хан [Lupprian, K.-E. 1981, № 32, S. 182–189], Карпини и Бенедикт предприемат обратното си пътуване през Източна Европа и на 13 ноември 1247 г. се завръщат в Лион [за писмото вж. също Münkler, M. 2000, S. 32–33; Jackson, P. 2018, p. 94–95].

Карпини описва своите преживявания и наблюдения в пътепис, достигнал до нас в две версии: по-кратката от тях е написана по време на обратното пътуване, а втората версия, в която е добавена девета глава с описание на маршрута и списък на свидетелите, е съставена след завръщането на пратениците. Структурата на доклада до голяма степен съвпада с тази на каталога с въпроси, отправени към архиепископ Петър [Münkler, M. 2000, S. 33–34]. Подобно на други извори, които произхождат от средите на Курията, докладът на Карпини не следва напълно традиционните апокалиптични интерпретационни модели. Причините за военните успехи на монголите например францисканецът търси в тяхната дисциплина и военна тактика, а не ги представя като наказание за греховете на християните [Giovanni di Pian di Carpine. 1989, p. 275–284; Klopprogge, A. 1993, S. 216–219; Bennett, S. 2011. За образа на монголите в доклада на Карпини вж. по-подробно Николов, А. 2006, с. 326–330]. Дори по теми, по които потвърждава традиционния образ, той търси логични причини – нечистотата на хранителните навици на монголите например отдава на тяхната пестеливост, без да използва поведението им като доказателство, че са съюзници на Антихриста [Giovanni di Pian di Carpine. 1989, p. 248–249; Вж. Klopprogge, A. 1993, S. 220–221].

В изследванията няма съгласие по въпроса защо Карпини представя различен и по-рационален образ на татарите. Според Йоханес Фрид причината е в методите на схоластиката, които францисканецът владее [Fried, J. 1986, S. 304–305]. Това обяснение според А. Клопроге обаче не е достатъчно, за да бъдат разбрани особеностите на мисленето в средите на Римската курия. Според него случаят може да бъде обяснен с използването на методи, развити в школата от Шартър. А именно – Карпини търси причините за събитията, свързани с монголите, в

¹¹ Това, че получателят е непознат, личи от факта, че и двете писма са адресирани общо до „владетеля и народа на татарите“ („*regi et populo Tartarorum*“) и до „всички вас“ („*universitatem vestram*“). Това навежда на мисълта, че нито името, нито титлата на владетеля са били известни [вж. Münkler, M. 2000, S. 27]. Не е изключена възможността легатите да са носели със себе си и двете писма [вж. по-подробно Münkler, M. 2000, S. 30, n. 44; Jackson, P. 2018, p. 93].

¹² Има различни мнения по въпроса каква е крайната цел на пътуването. Според една от застъпените тези, Карпини не е искал да стига по-далеч от лагера на Бату и по-нататъшното пътуване е резултат от неговата приспособимост към желанията на монголите [Bezzola, A. 1974, S. 119]. Според друго мнение, Карпини е инструктиран, ако е необходимо, да отиде в монголския двор и да предаде писмото лично на великия хан [De Rachewiltz, I. 1971, p. 88; същата теза защитава Klopprogge, A. 1993, S. 200].

човешките действия и затова стига до земни и рационални обяснения [Klopprogge, A. 1993, S. 206–207, 237–257]. П. Джайксън оспорва тази теза и изтъква, че е малко вероятно Карпини да е посещавал училище или университет, като се има предвид фактът, че ранните францисканци са отхвърляли академичните знания в съответствие с възгледите на основателя. Според Джайксън трябва да се обърне по-голямо внимание на легендарните сведения и описания в пътеписа на Карпини – макар в него да са налице опити за рационални обяснения, все пак не може да се заключи с абсолютна сигурност, че францисканецът не смята монголите за апокалиптичен народ [Jackson, P. 2001, p. 366–368].¹³

Докладът на Плано Карпини показва, че въпреки отдалечаването от първоначалните цели и методи, францисканската мисия сред езичниците не губи напълно своята идентичност до средата на XIII в. Заради своите специфични францискански добродетели и нравствени качества именно миноритите, а не други църковни прелати, са изпратени като папски легати в Азия. Тези качества са изтъкнати в двете придружаващи писма, в които братята са описани като „мъже, забележителни с религиозния си дух, възхитителни с нравствеността си“ („*viros religione conspicuos, honestate decoros*“) [Lupprian, K.-E. 1981, № 20, S. 144; № 21, S. 148].

Макар проповядването чрез личен пример вече да няма първостепенна роля, образцовият живот на членовете на ордена продължава да бъде важна характеристика на тяхната мисионерска дейност. Като спътник на Франциск и част от първото поколение минорити, Карпини е носител на францисканския дух и идеали, като скромност, бедност и себеотрицание [Dawson, C. 1955, p. vii]. В описанието на преживяванията му на много места може да се открие характерната за мендикант смиреност, например в готовността да се преклони пред монголския владетел няколко пъти [Giovanni di Pian di Carpine. 1989, p. 308, 320]. Заедно със своя спътник Бенедикт Полски трябва да преодолеят честата липса на храна и вода [Giovanni di Pian di Carpine. 1989, p. 312] и тежките условия на пътуването, като неведнъж са принудени да нощуват в снега [Giovanni di Pian di Carpine. 1989, p. 329]. За други негови идеали сведенията са само косвени и се опират на факта, че той се опитва да разбере моралния кодекс на татарите през призмата на собствената си ценностна система. Това, че те се подчиняват безпрекословно на своя владетел например е описано като положително качество, което подсказва, че самият Карпини цени послушанието високо [Giovanni di Pian di Carpine. 1989, p. 267; Вж. Montalbano, K. 2015, p. 595–596].

Копнежът за мъченичество, който е основна причина за предприемане на първите мисионерски опити, със сигурност не е решаващият мотив за Карпини да тръгне на път. В пролога на своята история обаче той заявява, че не се е поколебал да се сблъска с големи житейски опасности, дори със смъртта, за да изпълни волята на Христос и мисията на папата [Giovanni di Pian di Carpine. 1989, p. 227–228]. Този готовност за саможертва показва, че миноритите, отпратени се към неизвестното много по-късно от първите францискански мисионери, не са изгубили специфичния си францискански дух. Повече от две десетилетия след смъртта на Франциск желанието за следване на Христовото смирение продължава да бъде причина братята да се посветят на мисионерска дейност („*salvatoris nostri humilitatem sectantes*“) [Lupprian, K.-E. 1981, № 20, S. 145].

Що се отнася до последиците от азиатската мисия, вестта, че монголите не са политеистичен народ, а почитат един Бог вдъхва надежди за тяхното покръстване [Jackson, P. 2018, p. 309]. В следващите години татарите са разглеждани от папата като мисионерски обект, за което свидетелства булата „Тъй като е единадесетият час“, преиздадена за доминиканците от Инокентий IV през 1253 г. [Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum..., vol. I, № 311, p. 237–238]. В нея редом с останалите народи, сред които братята трябва да проповядват Божието слово, вече са споменати и татарите.

¹³ Не разполагаме с информация за образованието на Карпини, нито със сведения, според които той е бил ръкоположен за свещеник. От Салимбене де Адам, който го е познавал лично, научаваме, че Карпини е бил духовен човек, образован и голям оратор („*spiritualis et litteratus et magnus prolocutor*“) [Salimbene de Adam. 1905–1913, p. 206].

Пътеписите на Карпини и Бенедикт Полски се радват на широк интерес. Още по време на обратното си пътуване двамата многократно разказват за преживяното, а откъси от доклада на Карпини са включени от Винсент от Бове в „Огледало на историята“ („Speculum historiale“) [за разпространението на пътеписите на Карпини и Бенедикт Полски вж. **Bezzola, G. A.** 1974, S. 122–123; **Schmieder, F.** 2001, S. 65–66]. Трезвите описания на Плато Карпини допринасят за създаването на по-обективна представа за монголите, макар да не водят до пълно изоставяне на апокалиптичните интерпретации и старите мотиви за презвитер Йоан, за Гог и Магог да се появяват отново и отново в хрониките през следващите десетилетия [**Klopprogge, A.** 1993, S. 232–236].

Процесът на клерикализация, при който братята от светски произход са заменени от образовани духовници, води до промяна в мисионерската дейност сред езичниците. От 1225 г. насетне миноритите пътуват на Изток не само заради възможността да намерят там своята мъченическа смърт, а за да изпълнят папски поръчения, да поемат религиозните грижи за християнските малцинства и да проповядват Божието слово сред неверниците. С монголския щурм в Централна Европа в началото на 40-те години на XIII в. пред тях се открива ново поле за апостолска дейност. Внезапно появилият се народ от евразийските степи предизвиква паника и ужас в Европа и е възприет като предвестник на Антихриста и наказание за греховете на християните. Сред източниците, които търсят рационални обяснения, е пътеписът на Плато Карпини, който допринася за създаването на по-обективна представа за загадъчния враг от Азия.

Целта на мисията на Карпини е да получи информация за татарите и да разкрие техните намерения, за да може да бъде организирана по-добра защита от ново настъпление. Избирането на пратеници от средите на мендикантите свидетелства, че папата възлага надежди за покръстване на монголския владетел и неговия народ. Чрез примерния си начин на живот според Евангелието и францисканските си добродетели те биха могли да окажат голямо влияние върху татарите, заради което мисията е възложена именно на тях, а не на други легати. Тези добродетели са изразени ясно в изворите и показват, че въпреки отдалечаването от първоначалните идеали и методи на Франциск и инструментализирането на братството от Светия престол, францисканската мисия не губи напълно своята идентичност и отличителност до средата на XIII в. Свидетелство за това са не само случаите на францискански монаси, намерили своята мъченическа смърт в земите на сарацините, но и азиатската мисия на Карпини от 1245–1247 г.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

ИЗВОРИ / SOURCES

ЛИБИ, IV – Латински извори за българската история. Т. IV. Съст. и ред. М. Войнов, В. Гюзелев, С. Лишев, М. Петрова, Б. Примов. София: Българска академия на науките, 1981. [Latinski izvori za balgarskata istoria. T. 1. Sast. i red. M. Voinov, V. Gyuzelev, S. Lishev, M. Petrova, B. Primov. Sofia: Balgarska akademiya na naukite, 1981.]

Bullarium Franciscanum..., vol. I – Bullarium Franciscanum Romanorum pontificum constitutiones, epistolas ac diplomata continens tribus ordinibus Minorum, Clarissarum, et Poenitentium a seraphico patriarcha Sancto Francisco institutis concessa ab illorum exordio ad nostra usque tempora. Vol. I. Ab Honorio III. ad Innocentium III. Ed. G. Sbaraglia. Romae: Typis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, 1759.

Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum..., vol. I – Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum. Vol. I. Ab Anno 1215 ad 1280. Ed. T. Ripoll, A. Brémond. Romae: Typis & sumtibus H. Mainardus, 1729.

Dawson, C. 1955 – Christopher Dawson. The Mongol Mission. Narratives and Letters of the Franciscan Missionaries in Mongolia and China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries. New York: Sheed and Ward, 1955.

Fontes Franciscani. 1995 – Fontes Franciscani. Ed. E. Menestò, S. Brufani et al. (= Medioevo francescano, 2). Assisi: Edizioni Porziuncola, 1995.

Giovanni di Pian di Carpine. 1989 – Giovanni di Pian di Carpine. Storia dei mongoli. Ed. E. Menestò et al. Spoleto: Centro Italiano di studi sull'alto medioevo, 1989.

Francis of Assisi, Early Documents, vol. I – Francis of Assisi, Early Documents. Vol. I. The Saint. Ed. R. Armstrong, J. A. Wayne Hellmann, W. J. Short. New York et al.: New City Press, 1999.

Lupprian, K.-E. 1981 – Karl-Ernst Lupprian. Die Beziehungen der Päpste zu islamischen und mongolischen Herrschern im 13. Jahrhundert anhand ihres Briefwechsels (= Studi e testi, 291). Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1981.

Sacrorum Conciliorum..., vol. XXIII – Sacrorum Conciliorum Nova, et Amplissima collectio. Vol. XXIII. Ab anno MCCXXV. usque ad ann. MCCLXVIII. Ed. J. D. Mansi. Venetiis: Apud Antonium Zatta, 1779.

Salimbene de Adam. 1905–1913 – Cronica Fratris Salimbene de Adam Ordinis Minorum. Ed. O. Holder-Egger (= Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum, 32). Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1905–1913.

Tommaso da Celano. 1880 – Vita prima di S. Francesco d'Assisi del B. Thommaso da Celano. Ed. L. Amoni. Roma: Tipografia della Pace, 1880.

Thomas de Eccleston. 1951 – Thomas de Eccleston. Tractatus de Adventu Fratrum Minorum in Angliam. Ed. A. G. Little. Manchester: Manchester University Press, 1951.

Vetera Monumenta..., vol. I – Vetera Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. T. 1. Ab Honorio PP. III usque ad Clementem PP. VI. 1216–1352. Ed. A. Theiner. Romae: Typis Vaticanis, 1859.

Публикации / Publications

Ваташки, Р. 1998 – Румен Ваташки. Францисканската мисия в България 1245–1595. – В: Преславска книжовна школа. Т. 3. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 1998, 233–239. [Vatashki, R. 1998 – Rumen Vatashki. Frantsiskanskata misiya v Balgaria 1245–1595. V: Preslavska knizhovna shkola. T. 3. Shumen: UI „Episkop Konstantin Preslavski“, 1998, 233–239.] (In Bulgarian)

Гюзелев, В. 2013 – Васил Гюзелев. Съчинения в 5 тома. Т. 3. Папството и българите през Средновековието (IX–XV в.). София: Захарий Стоянов, 2013. [Gyuzelev, V. 2013 – Vasil Gyuzelev. Sachineniya v 5 toma. T. 3. Papstvoto i balgarite prez Srednovekovieto (IX–XV v.). Sofia: Zahariy Stoyanov, 2013.] (In Bulgarian)

Николов, А. 2006 – Александър Николов. Вярвай или ще те убия. „Ориенталците“ в кръстоносната пропаганда 1270–1370. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2006. [Nikolov, A. 2006 – Aleksandar Nikolov. Vyarvai ili shte te ubiya. „Orientaltsite“ v krastonosnata propaganda. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2006.] (In Bulgarian)

Николов, А. 2016 – Ангел Николов. Между Рим и Константинопол. Из антикатолическата литература в България и славянския православен свят (XI–XVII в.). София: Фондация Българско историческо наследство, 2016. [Nikolov, A. 2016 – Angel Nikolov. Mezhdurim i Konstantinopol. Iz antikatolicheskata literatura v Balgariya i slavyanskiya pravoslaven svyat (XI–XVII v.). Sofia: Fondatsiya Balgarsko istoricheskoto nasledstvo, 2016.] (In Bulgarian)

Павлов, П., Владимиров, Г. 2021 – Пламен Павлов, Георги Владимиров. Златната орда и българите. София: Българска история, 2021. [Pavlov, P., Vladimirov, G. 2021 – Plamen Pavlov, Georgi Vladimirov. Zlatnata orda i balgarite. Sofia: Balgarska istoria, 2021.] (In Bulgarian)

Степанов, Ц. 2016 – Цветелин Степанов. В очакване на края. Европейски измерения ок. 950 – ок. 1200 г. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2016. [Stepanov, Ts. 2016 – Tsvetelin Stepanov. V ochakvane na kraia. Evropeiski izmereniya ok. 950 – 1200. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2016.] (In Bulgarian)

Хаутала, Р. 2015 – Роман Хаутала. От „Давида, царя Индий“ до „ненавистного плебса Сатаны“. Антология ранних латинских сведений о татаро-монголах. Казань: Институт истории им. Ш. Марджани Академии наук Республики Татарстан, 2015. [Hautala, R. 2015 – Roman Hautala. Ot „Davida, tsarya Indii“ do „nenavistnogo plebsa Satany“. Antologiya rannih latinskih svedenii o tataro-mongolah. Kazan: Institut istorii im. Sh. Mardzhani Akademii nauk Respubliki Tatarstan, 2015.] (In Russian)

Bennett, S. 2011 – Stephen Bennett. The Report of Friar John of Plano Carpini: Analysis of an Intelligence Gathering Mission Conducted on Behalf of the Papacy in the Mid Thirteenth Century. – University of Limerick History Society Journal, 12, 2011, 1–16.

Berg, D. 1985 – Dieter Berg. Kreuzzugsbewegung und *propagatio fidei*: Das Problem der Franziskanermission im 13. Jahrhundert und das Bild von der islamischen Welt in der zeitgenössischen Ordenshistoriographie. – In: Orientalische Kultur und europäisches Mittelalter. Ed. Albert Zimmermann, Ingrid Craemer-Ruegenberg. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1985, 59–76.

Bezzola, G. A. 1974 – Gian Andri Bezzola. Die Mongolen in abendländischer Sicht (1220–1270). Ein Beitrag zur Frage der Völkerbegegnungen. Bern: Francke, 1974.

Brauer, M. 2016 – Michael Brauer. Zwischen Tradition und Erleben. Europäische Reiseberichte über die Mongolen. – In: Welterfahrung und Welterschließung in Mittelalter und Früher Neuzeit. Ed. Anna K. Bleuler. Heidelberg: Universitätsverlag Winter Heidelberg, 2016, 69–88.

Camps, A. 2000 – Arnulf Camps. The First Franciscans in the East. – In: Studies in Asian Mission History: 1956–1998. Ed. Arnulf Camps (= Studies in Christian Mission Series, 25). Leiden, Boston, Köln: Brill, 2000, 175–190.

Daniel, R. 1975 – Randolph Daniel. The Franciscan Concept of Mission in the High Middle Ages. Lexington: University Press of Kentucky, 1975.

Daniel, R. 2011 – Randolph Daniel. Franciscan Missions. – In: The Cambridge Companion to Francis of Assisi. Ed. Michael J. P. Robson. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 240–257.

Dujčev, I. 1965: Ivan Dujčev. Il francescanesimo in Bulgaria nei secoli XIII e XIV. – In: Medioevo bizantino-slavo. T. 1. Saggi di storia politica e culturale. Ed. Ivan Dujčev (= Storia e letteratura. Raccolta di studi e testi, 102). Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 1965, 395–425.

Elm, K. 1979 – Kasper Elm. Franz von Assisi: Bußpredigt oder Heidenmission? – In: Espansione del Francescanismo tra Occidente e Oriente nel secolo XIII. Atti del VI Convegno internazionale, Assisi, 12–14 ottobre 1978. Ed. Roberto Rusconi. Assisi, 1979, 69–103.

Fried, J. 1986 – Johannes Fried. Auf der Suche nach der Wirklichkeit. Die Mongolen und die europäische Erfahrungswissenschaft im 13. Jahrhundert. – Historische Zeitschrift, 243, 1986, 287–332.

Hautala, R. 2020 – Roman Hautala. Catholic Missions in the Golden Horde Territory. – In: From Pax Mongolica to Pax Ottomanica: War, Religion and Trade in the Northwestern Black Sea Region (14th-16th Centuries). Ed. Ovidiu Cristea, Liviu Pilat. Leiden, Boston: Brill, 39–65.

Jackson, P. 2001 – Peter Jackson. Medieval Christendom's Encounter with the Alien. – Historical Research, 74, 2001, 347–369.

Jackson, P. 2016 – Peter Jackson. The Testimony of the Russian “Archbishop” Peter Concerning the Mongols (1244/5): Precious Intelligence or Timely Disinformation? – Journal of the Royal Asiatic Society, 26, 1–2, 2016, p. 65–77.

Jackson, P. 2018 – Peter Jackson. The Mongols and the West, 1221–1410. Second edition. London and New York: Routledge, 2018.

Klopprogge, A. 1993 – Axel Klopprogge. Ursprung und Ausprägung des abendländischen Mongolenbildes im 13. Jahrhundert. Ein Versuch zur Ideengeschichte des Mittelalters (= Asiatische Forschungen, 122). Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 1993.

Klopprogge, A. 1997 – Axel Klopprogge. Das Mongolenbild im Abendland. – In: Die Mongolen in Asien und Europa. Ed. Stephan Conermann and Jan Kusber (= Beiträge zur osteuropäischen Geschichte, 4). Frankfurt am Main et al.: Peter Lang Verlag, 1997, 81–101.

Landini, L. 1968 – Lawrence Landini. The Causes of the Clericalization of the Order of Friars Minor 1209–1260 in the Light of Early Franciscan Sources. Chicago: Pontificia Universitas Gregoriana, 1968.

Maierov, A. 2020 – Alexander Maierov. The Rus Archbishop Peter at the First Council of Lyon. – Journal of Ecclesiastical History, 71, 1, 2020, 20–39.

Montalbano, K. 2015 – Kathryn Montalbano. Misunderstanding the Mongols: Intercultural Communication in Three Thirteenth-Century Franciscan Travel Accounts. – Information & Culture, 50, 4, 2015, 588–610.

Muldoon, J. 1979 – James Muldoon. Popes, Lawyers, and Infidels. The Church and the Non-Christian World 1250–1550. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1979.

Müller, A. 2002 – Anne Müller. Bettelmönche in islamischer Fremde. Institutionelle Rahmenbedingungen franziskanischer und dominikanischer Mission in muslimischen Räumen des 13. Jahrhunderts (= Vita regularis, 15). Münster: Lit Verlag, 2002.

Münkler, M. 2000 – Marina Münkler. Erfahrung des Fremden: Die Beschreibung Ostasiens in den Augenzeugenberichten des 13. und 14. Jahrhunderts. Berlin: Akademie Verlag, 2000.

Phillips, K. 2014 – Kim Phillips. Before Orientalism. Asian Peoples and Cultures in European Travel Writing, 1245–1510. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014.

De Rachewiltz, I. 1971 – Igor de Rachewiltz. Papal Envoys to the Great Khans. London: Faber & Faber, 1971.

Roest, B. 2004 – Bert Roest. Medieval Franciscan Mission: History and Concept. – In: Strategies of Medieval Communal Identity. Judaism, Christianity and Islam. Ed. Wout Jacques van Bekkum. Paris et al.: Peeters Publishers, 137–151.

Ruotsala, A. 2001 – Antti Ruotsala. Europeans and Mongols in the Middle of the Thirteenth Century: Encountering the Other. Helsinki: Finnish Academy of Science and Letters, 2001.

Schmieder, F. 2001 – Felicitas Schmieder. Johannes von Plano Carpini, Ystoria Mongalorum. – In: Hauptwerke der Ethnologie. Ed. Christian F. Feest, Karl-Heinz Kohl (= Kröners Taschenausgabe, 380). Stuttgart: Kröner, 2001, 62–66.

Spuler, B. 1955 – Bertold Spuler. Die Mongolen in Iran. Politik, Verwaltung und Kultur der Ilchanzeit 1220–1350. 2. Erweiterte Auflage. Berlin: Akademie Verlag, 1955.

Van der Vat, O. 1934 – Odulphus Van der Vat. Die Anfänge der Franziskanermissionen und ihre Weiterentwicklung im nahen Orient und in den mohammedanischen Ländern während des 13. Jahrhunderts (= Veröffentlichungen des Internationalen Institutes für Missionswissenschaftliche Forschungen. Missionswissenschaftliche Studien N. S. 6). Werl: Franziskus Druckerei, 1934.